

Семенець-Орлова Інна Андріївна

доктор наук з державного управління, професор,
провідний науковий співробітник,
КНЕУ ім. Вадима Гетьмана.
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Пилипченко Олег Олександрович

доктор філософії в галузі економіки,
доцент кафедри управління бізнесом
Міжрегіональна Академія управління персоналом
керуючий партнер Адвокатського бюро «Олега Пилипченка»
ORCID: 0000-0003-2424-4918

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Semenets-Orlova Inna

Doctor of Public Administration, Professor,
leading researcher,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Pylypchenko Oleh

PhD, Associate Professor of the Department of Business Administration,
Private Joint Stock Company «Higher Educational Institution “Interregional Academy of
Personnel Management”»
Managing Partner, Law Office “Oleh Pylypchenko”
ORCID: 0000-0003-2424-4918

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF MIGRATION POLICY IN UKRAINE

Анотація. У статті досліджено соціально-економічні наслідки міграційної політики в Україні в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Обґрунтовано, що міграційна політика за сучасних умов має розглядатися не лише як інструмент регулювання переміщення населення, а як один із ключових чинників впливу на ринок праці, кадрове забезпечення економіки, людський капітал, ділову активність, соціальну стійкість і темпи економічного зростання. Проаналізовано основні напрями прояву соціально-економічного впливу міграційної політики, зокрема її зв'язок із дефіцитом робочої сили, структурними дисбалансами між попитом і пропозицією праці, зростанням витрат бізнесу, трансформацією умов формування та використання людського капіталу, а також із можливостями повоєнної відбудови держави. Визначено, що масова зовнішня міграція зумовлює не лише кількісне звуження трудоворесурсної бази, а й якісні зміни у структурі зайнятості, професійній відповідності, освітніх і трудових траєкторіях населення. Особливу увагу приділено

впливу міграційних процесів на витратну структуру бізнесу, макроекономічну стійкість, інвестиційну спроможність економіки та створення передумов довгострокового відновлення. Особливо наголошено, що ефективність державної політики у сфері міграції слід оцінювати через її здатність зменшувати чинники довготривалого вибуття населення, забезпечувати повернення і реінтеграцію громадян, зберігати людський капітал та, за потреби, компенсувати кадровий дефіцит за рахунок регульованої трудової імміграції. Зроблено висновок, що міграційна політика в Україні повинна формуватися у тісному взаємозв'язку з політикою зайнятості, соціального захисту, розвитку людського капіталу та економічного відновлення. Результати дослідження можуть бути використані як теоретична і прикладна основа для подальшого вдосконалення державної міграційної політики та розроблення стратегій повоєнного розвитку України.

Ключові слова: міграційна політика; зовнішня міграція; ринок праці; дефіцит робочої сили; людський капітал; соціальна інтеграція; ентропійний розвиток соціально-економічних систем; повоєнне відновлення; економічне зростання; трудова імміграція; соціально-економічна стійкість; резильєнтність публічних і приватних організацій.

Abstract. The article examines the socio-economic consequences of migration policy in Ukraine under martial law and in the context of post-war recovery. It is substantiated that, under current conditions, migration policy should be regarded not only as an instrument for regulating population movements, but also as one of the key factors influencing the labor market, staffing capacity of the economy, human capital, business activity, social resilience, and the pace of economic growth. The main directions of the socio-economic impact of migration policy are analyzed, in particular its relationship with labor shortages, structural imbalances between labor demand and supply, rising business costs, the transformation of the conditions for the formation and use of human capital, as well as the prospects for the country's post-war reconstruction. It is determined that large-scale external migration causes not only a quantitative narrowing of the labor resource base, but also qualitative changes in the structure of employment, occupational matching, and the educational and labor trajectories of the population. Particular attention is paid to the impact of migration processes on the cost structure of business, macroeconomic resilience, the investment capacity of the economy, and the creation of preconditions for long-term recovery. It is separately emphasized that the effectiveness of state migration policy should be assessed through its ability to reduce the factors of long-term population outflow, ensure the return and reintegration of citizens, preserve human capital, and, where necessary, compensate for labor shortages through regulated labor immigration. It is concluded that migration policy in Ukraine should be shaped in close coordination with employment, social protection, human capital development, and economic recovery policies. The results of the study may serve as a theoretical and applied basis for the further improvement of state migration policy and for the development of strategies for Ukraine's post-war recovery.

Keywords: migration policy; external migration; labor market; labor shortage; human capital; social integration; entropic development of socio-economic systems; post-war recovery; economic growth; labor immigration; socio-economic resilience resilience of public and private organizations.

Постановка проблеми. Україна одночасно переживає масову зовнішню міграцію, нестачу робочої сили, структурні диспропорції на ринку праці та потребу масштабного повоєнного відновлення. За таких умов міграція перестає бути лише питанням переміщення населення. Вона постає як чинник, що прямо впливає на соціально-економічну стійкість держави. Економічний вимір зазначеної проблеми проявляється насамперед через стан ринку праці, кадрове забезпечення економіки, витрати бізнесу, темпи відбудови та перспективи довгострокового зростання. Дослідження, присвячені стану та проблемам ринку

праці, засвідчують, що поряд із кількісною нестачею працівників в Україні вже сформувався і глибокий структурний розрив між попитом на працю та її пропозицією. Водночас у Стратегії зайнятості населення України на період до 2030 р., схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.01.2026 № 92-р [13], серед пріоритетів прямо названо підвищення економічної активності населення та подолання невідповідності між попитом і пропозицією праці. Це дає підстави розглядати державну політику у сфері міграції як один із важливих інструментів реагування не стільки на демографічні, скільки на економічні виклики воєнного та повоєнного періодів.

Наукова і практична значущість дослідження визначається тим, що йдеться не просто про опис окремих наслідків міграційних процесів. Набагато важливіше з'ясувати, якою мірою державне регулювання у цій сфері здатне підтримувати ринок праці, зберігати людський капітал, зменшувати навантаження на бізнес, посилювати соціальну стійкість і сприяти відбудові. Саме такий ракурс дозволяє відійти від вузького адміністративного розуміння міграційної політики та оцінювати її як чинник соціально-економічної динаміки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У міжнародному науковому дискурсі проблематика міграційної політики дедалі частіше розглядається в межах ширшого зв'язку між міграцією, розвитком, функціонуванням ринку праці та відтворенням людського капіталу. У доповіді МОМ про міграцію у світі та в аналітичних працях OECD підкреслюється, що міграція впливає не лише на демографічну динаміку, а й на зайнятість, інвестиції, регіональний розвиток, соціальну інтеграцію та узгодженість публічної політики у сферах праці, освіти, соціального захисту й розвитку [17, 19, 24]. У вітчизняній науковій літературі такі підходи концептуалізовано, зокрема, у працях О. А. Малиновської, де міграційна політика розглядається у взаємозв'язку з безпекою, ринком праці, правами людини та соціально-економічними наслідками мобільності населення [7, 8]. У новітньому аналітичному дискурсі державна політика у сфері міграції дедалі виразніше розглядається у зв'язку із соціально-економічними викликами. Такий підхід простежується у матеріалах, присвячених перспективним трудовим потребам України, стану та проблемам ринку праці, а також у стратегічних напрацюваннях щодо вдосконалення відповідної політики до 2035 р. [1, 9, 12]. У цих документах міграція безпосередньо пов'язується зі збереженням людського потенціалу, кадровим забезпеченням економіки, поверненням громадян, їхньою реінтеграцією та, за необхідності, регульованим залученням іноземної робочої сили. Подібна логіка властива й офіційним матеріалам українських державних інституцій. Національний банк України розглядає нестачу працівників як чинник, що стримує ділову активність, економічне зростання та підвищує витрати бізнесу [3]. Мінекономіки, зі свого боку, інтегрує проблематику трудових ресурсів у стратегічне бачення зайнятості населення до 2030 р.

Окрему лінію сучасних досліджень становлять праці, присвячені економічній інтеграції українців за кордоном, професійній декваліфікації, кваліфікаційній невідповідності та впливу цих процесів на перспективи повернення. Аналітика УВКБ ООН та OECD, а також профільні дослідження ЦЕС показують, що

вимушена міграція поступово переходить зі сфери короткострокового гуманітарного реагування у сферу довготривалої інтеграції, де зайнятість, навчання, адаптація дітей, визнання кваліфікацій і сталі соціальні зв'язки в країнах перебування починають безпосередньо впливати на майбутні рішення щодо повернення [18, 22, 23]. У такому ракурсі предметом аналізу стає вже не лише кількість осіб, які залишили Україну, а й переміщення середовища формування й реалізації людського капіталу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До кола невирішених питань належать: 1) формування цілісної наукової рамки аналізу соціально-економічних наслідків міграційної політики в Україні; 2) комплексна оцінка її впливу на ринок праці, кадрове забезпечення економіки та людський капітал; 3) дослідження взаємозв'язку між міграцією, витратами бізнесу, макроекономічною стійкістю та темпами економічного відновлення; 4) визначення місця міграційної політики у системі повоєнного розвитку держави; 5) обґрунтування ефективних механізмів поєднання політики повернення, реінтеграції та регульованої трудової імміграції. Сукупність цих обставин зумовлює потребу в окремому комплексному дослідженні соціально-економічних наслідків міграційної політики, яке б поєднувало демографічний, трудоворесурсний, економічний та інституційний виміри відповідної проблематики.

Методика дослідження. Методичне підґрунтя дослідження базується на поєднанні системного, комплексного та міждисциплінарного підходів, що дають змогу розглядати міграційну політику не ізольовано, а у взаємозв'язку з процесами функціонування ринку праці, відтворення людського капіталу, ділової активності, соціальної інтеграції та повоєнного відновлення. Застосування системного підходу дозволило оцінити соціально-економічні наслідки міграційної політики як багатовимірне явище, що охоплює демографічний, трудоворесурсний, економічний та інституційний виміри.

У процесі дослідження використано методи аналізу і синтезу для узагальнення наукових підходів до розуміння міграційної політики та її впливу на соціально-економічну динаміку держави. Структурно-функціональний аналіз дав змогу виокремити основні напрями прояву її впливу, зокрема на зайнятість, кадрове забезпечення економіки, витрати бізнесу, людський капітал і темпи відновлення. Порівняльний підхід застосовано для зіставлення наукових, аналітичних і стратегічних підходів до оцінки міграції, повернення, реінтеграції та трудоворесурсного забезпечення.

Контент-аналіз наукових публікацій, аналітичних матеріалів і стратегічних документів дав можливість виявити основні тенденції дослідження соціально-економічних наслідків міграційної політики та окреслити коло недостатньо розроблених питань. Узагальнення статистичних і прогностичних даних було використано для характеристики дефіциту робочої сили, структурних дисбалансів ринку праці, трансформації людського капіталу та впливу міграційних процесів на економічну стійкість.

Застосування зазначених методів у сукупності забезпечило комплексний характер дослідження та дало змогу сформулювати обґрунтовані висновки щодо впливу міграційної політики на ринок праці, людський капітал, ділову активність і повоєнний розвиток України.

Мета статті полягає у визначенні основних соціально-економічних наслідків міграційної політики та в обґрунтуванні того, що в сучасних умовах України вона має розглядатися як інструмент забезпечення трудоресурсної спроможності економіки, збереження людського капіталу, підтримання соціальної стійкості та прискорення повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу. У межах подальшого аналізу увагу буде зосереджено на основних напрямках прояву соціально-економічних наслідків міграційної політики. Йдеться про її вплив на ринок праці та дефіцит робочої сили, витрати бізнесу та ділову активність, трансформацію людського капіталу і соціальну інтеграцію, а також на темпи повоєнного відновлення та економічного зростання. Послідовний розгляд цих аспектів дає можливість комплексно оцінити значення міграційної політики для сучасної України.

Міграційна політика як чинник соціально-економічної динаміки. За сучасних умов міграційна політика впливає на економіку безпосередньо. Саме від неї залежать масштаби вибуття і повернення населення, доступність робочої сили, мобільність людського капіталу, кадрове забезпечення економіки та спроможність держави реагувати на структурні дисбаланси ринку праці. Завдання поствоєнного відновлення України та забезпечення подальшого економічного розвитку актуалізують питання трудоресурсного забезпечення у середньостроковому і стратегічному вимірі [12, с. 5]. Відповідно, оцінка спроможності держави має враховувати демографічну ситуацію, стан ринку праці, масштаби зовнішньої міграції, внутрішнього переміщення та структурні зміни в економіці. Це означає, що державні рішення у сфері міграції впливають не лише на регулювання переміщення осіб, а й на функціонування економіки та соціальної сфери загалом.

За такого підходу соціально-економічні наслідки міграційної політики можна визначити як зміни у функціонуванні ринку праці, структурі зайнятості, якості людського капіталу, витратах бізнесу, соціальній інтеграції населення та темпах економічного відновлення, що виникають під впливом державних рішень у сфері еміграції, імміграції, повернення та реінтеграції мігрантів. Таке розуміння дає змогу розглядати відповідну політику не тільки як інструмент контролю за міграційними потоками, а й як механізм підтримання економічної конкурентоспроможності, соціальної стабільності та кадрово-ресурсного забезпечення повоєнної відбудови. Відповідно, її ефективність слід оцінювати не лише за адміністративними чи безпековими критеріями. Не менш важливою є відповідь на питання, наскільки вона сприяє збалансуванню ринку праці, зменшенню кадрового дефіциту, утриманню людського капіталу в країні та зниженню ризиків, пов'язаних із тривалою зовнішньою міграцією.

Вплив міграційної політики на ринок праці та дефіцит робочої сили. Найбільш відчутний соціально-економічний ефект міграційної політики в сучасній Україні проявляється через її вплив на ринок праці та стан трудоресурсного забезпечення економіки. Масова зовнішня міграція звужує пропозицію праці, передусім у сегменті населення працездатного віку, і таким чином безпосередньо позначається на кадровій спроможності держави, можливостях бізнесу та темпах економічного відновлення. Варто наголосити, що війна не просто загострила наявні проблеми національного ринку праці, а й сформувала нові виклики для трудоресурсного забезпечення економіки, головним із яких стало іс-

тотне посилення дефіциту робочої сили. Аналітичні дослідження підтверджують системний характер цієї проблеми. Відповідно до спільних оцінок Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України та аналітичного центру Easy Business, чисельність робочої сили в Україні до 2032 р. становитиме 14,4 млн осіб. Ця оцінка враховує повернення частини людей, які перебувають у Європі та на тимчасово окупованих територіях, а також коефіцієнт ретроспективного зменшення робочої сили упродовж 8–21 років на 1,56 % щорічно. За такого сценарію дефіцит робочої сили у 2032 р. прогнозується в межах від 3,1 до 4,5 млн осіб [12]. У відносному вимірі цей розрив набуває ще більшої виразності: за базовою оцінкою, він становитиме 31,25 % від очікуваної чисельності робочої сили та 23,81 % від її розрахункової потреби. За альтернативною екстраполяційною оцінкою дефіцит може сягнути 6,4 млн осіб, що відповідатиме 33,86 % від необхідного обсягу робочої сили. Водночас потенціал поповнення трудових ресурсів за рахунок часткового повернення вимушених мігрантів залишається обмеженим. Якщо виходити з того, що станом на кінець 2024 р. у світі було зафіксовано понад 6,9 млн біженців з України, а близько 20 % з них декларували намір повернутися, то потенційний ресурс такого повернення становив би близько 1,38 млн осіб [21]. У співвідношенні з уже наведеними прогнозами це покривало б 44,5 % нижньої межі очікуваного кадрового дефіциту або 30,7 % його верхньої межі. Навіть за оптимістичних методологічних підходів до прогнозування зайнятості низхідний тренд щодо чисельності робочої сили та зайнятого населення залишається стійким, а отже, йдеться не про тимчасовий дисбаланс, а про середньострокове структурне обмеження економічного зростання. За таких умов державна політика у сфері міграції впливає на ринок праці не ситуативно, а як один із довгострокових чинників ослаблення трудових ресурсів економіки.

Окремого значення набуває структурний аспект проблеми. За результатами аналітичного моделювання, представленого на науковій платформі при Мінекономіки, у 2024 р. на ринку праці одночасно перебувало лише 160–190 тис. вакансій, тоді як кількість потенційної робочої сили оцінювалася в межах 900–1100 тис. осіб, а чисельність безробітних — на рівні 971 тис. осіб. У відносному вимірі це означає, що на одне актуальне робоче місце припадало приблизно від 5,1 до 6,1 безробітного. Проте такі агреговані показники самі по собі не свідчать про наявність простого «надлишку» праці, оскільки вирішальне значення має її структурна відповідність потребам економіки. Так, у сфері торгівлі та суміжних видах діяльності у 2024 р. припадало 5,1 претендента на одне робоче місце, тоді як у транспорті та логістиці — 1,8. Разом з тим серед потенційних кандидатів 69% у першому випадку та 62 % у другому могли вважатися такими, що відповідають вимогам вакансій, а фактично погодилися б на працевлаштування 54 і 49 % відповідно [1]. За таких умов кількісне перевищення пропозиції праці над числом вакансій поєднується з дефіцитом релевантних навичок, професійною невідповідністю та територіальними дисбалансами. Саме тому ключовою проблемою постає не стільки кількісна нестача або надлишок робочої сили, скільки глибокий структурний розрив між попитом і пропозицією праці за секторами, навичками та привабливістю умов зайнятості.

Міграційна політика пов'язана не тільки з динамікою міграційних потоків, а й зі станом трудових ресурсів економіки та внутрішньою збалансованістю

ринку праці. Її вплив виявляється у скороченні кадрового потенціалу та посиленні структурних диспропорцій, що позначаються на кадровому забезпеченні виробництва, перспективах розширення зайнятості, здатності економіки адаптуватися до викликів воєнного часу і формуванні ресурсних передумов для повоєнного відновлення.

Вплив міграційної політики на доходи, витрати бізнесу та ділову активність. Соціально-економічний вплив міграційної політики на ринок праці не вичерпується звуженням пропозиції робочої сили. Не менш важливим наслідком є зміна умов функціонування бізнесу, передусім через зростання вартості праці, ускладнення кадрового забезпечення виробництва та послуг, а також посилення макроекономічних обмежень для ділової активності. У цьому сенсі брак працівників перетворюється не лише на кадрову, а й на витратну та відновлювальну проблему, оскільки безпосередньо впливає на собівартість, інвестиційні рішення та темпи економічного поживавлення. Водночас зовнішня міграція формує і компенсаційний канал підтримання доходів домогосподарств через приватні грошові перекази. За даними НБУ, у 2024 р. їх обсяг становив 9,464 млрд дол. США, тоді як у 2021 р. — 14,019 млрд дол. США, тобто 67,5 % довоєнного рівня [10]. Це дає підстави розглядати перекази як чинник підтримання споживання та часткового пом'якшення доходних втрат населення, однак такий компенсатор не відновлює внутрішню зайнятість, податкову базу та виробничий потенціал економіки.

Національний банк України розглядає дефіцит робочої сили не тільки як прояв напруженості на ринку праці, а й як чинник, що безпосередньо впливає на витратну структуру бізнесу та параметри ділової активності. У своїх звітах НБУ системно відзначає, що енергодефіцит, спричинений руйнуванням інфраструктури та газодобувних потужностей, у поєднанні зі збереженням дефіциту працівників суттєво обмежуватиме ділову активність. До того ж дефіцит працівників, зумовлений наслідками війни, стимулює подальше підвищення заробітних плат і посилює тиск на витрати підприємств, передусім у секторах із високою трудомісткістю [4, 5]. Такі висновки узгоджуються і з результатами щомісячних опитувань підприємств НБУ, у яких дефіцит робочої сили та збільшення витрат на оплату праці віднесено до чинників, що стримують оцінки поточної економічної діяльності [2]. Таким чином, дефіцит кадрів не просто ускладнює пошук і утримання персоналу, а й змінює витратну структуру підприємств, підштовхуючи їх до підвищення заробітної плати в умовах конкуренції за працівника.

У макроекономічному вимірі дефіцит робочої сили формує стійкий передавальний ланцюг від ринку праці до цінової динаміки та темпів економічного зростання. НБУ пов'язує збереження високих витрат бізнесу на оплату праці з фундаментальним ціновим тиском, а дефіцит працівників — із подальшим підвищенням заробітних плат. У сукупності з енергетичними обмеженнями це стало одним із чинників перегляду прогнозу зростання ВВП України у 2025 р. до 1,9 %, з подальшим помірним відновленням до 2,0 % у 2026 р. і 2,8 % у 2027 р. [5]. У цьому сенсі кадровий дефіцит набуває не тільки мікроекономічного, а й виразного макроекономічного значення. Високі витрати на оплату праці стають чинником інфляційного тиску, а звуження пропозиції праці запускає ширший ланцюг наслідків: посилення конкуренції за кадри, зростання витрат роботодав-

ців, підвищення цінового тиску та ускладнення економічного відновлення. Додатково варто враховувати, що ці проблеми накладаються на вже наявний структурний дефіцит робочої сили. Так, на Єдиному порталі вакансій Державної служби зайнятості, який об'єднує вакансії провідних сайтів з пошуку роботи, станом на 1 березня 2026 року налічувалося 213 тис. пропозицій роботи. Водночас наявні шукачі роботи не володіють необхідними вміннями та навичками. Ситуація ускладнюється у регіональному розрізі. Найбільший дефіцит кадрів спостерігається серед кваліфікованих робітників, зокрема за такими професіями, як швачка, електромонтер з ремонту електроустаткування, слюсар-сантехнік, слюсар-електрик, монтер колії, слюсар аварійно-відновлювальних робіт, зварник, електрогазозварник, автослюсар тощо. Також спостерігається значний дефіцит лікарів різної спеціалізації — сімейних лікарів, лікарів-терапевтів, лікарів-педіатрів. Крім того, через призов чоловіків на військову службу ускладнюється укомплектування робочих місць, на яких традиційно працювали чоловіки. Якщо до початку війни у структурі безробітних жінки становили 55 %, то сьогодні їх частка зросла до 81 % [11]. Це означає продовження тривалого тиску на бізнес-середовище, сферу послуг і виробничі сектори. Навіть прогнозоване часткове економічне відновлення не усуне автоматично проблему кадрової нестачі, а без належного державного регулювання у сфері міграції вона й надалі трансформуватиметься у зростання витрат бізнесу та обмеження економічної активності.

Ефект міграційної політики простежується не стільки у зміні обсягів трудових ресурсів, скільки у перебудові економічного середовища, в якому кадровий дефіцит позначається на витратах бізнесу, доходах домогосподарств, кадровій стійкості виробництва та сфери послуг, а також на темпах економічного відновлення. Унаслідок цього проблематика міграції постає не просто як питання ринку праці, а як складова ширшої макроекономічної стійкості держави.

Вплив міграційної політики на людський капітал і соціальну інтеграцію.

Соціально-економічні наслідки міграційної політики проявляються також у зміні траєкторій формування, відтворення та використання людського капіталу як стратегічного ресурсу економіки. Йдеться не лише про тимчасове зменшення чисельності наявної робочої сили, а про поступове переміщення освітніх, професійних і сімейних стратегій частини громадян України до інституційного середовища інших держав. Такий підхід узгоджується з аналітикою НБУ, де збереження диспропорцій на ринку праці пов'язується, зокрема, з міграцією за кордон, повільним поверненням мігрантів та обмеженою пропозицією кваліфікованої праці. На цьому тлі значення має не лише кількість осіб, які перебувають за межами країни, а й якісний склад відповідного контингенту: за даними Центру економічної стратегії, 71 % дорослих українських біженців мають вищу освіту, а 66 % належать до працездатного віку [16]. За новим аналізом УВКБ ООН, що ґрунтується на понад 6 тис. спостережень, у країнах Європи працевлаштовані 57 % українських біженців, однак цей показник залишається на 22 в. п. нижчим, ніж у громадян країн перебування; водночас майже 60% зайнятих працюють нижче свого рівня кваліфікації [18]. Узагальнення цих показників дає змогу виокремити кілька якісних характеристик людського капіталу українських біженців, що мають безпосереднє значення для оцінки економічних наслідків міграції (табл. 1).

**ТАБЛИЦЯ 1 — ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ**

Показник	% / в.п.	Економічне значення
Частка дорослих біженців з вищою освітою	71 %	Свідчить про вибуття значної частини освіченого людського капіталу
Частка біженців працездатного віку	66 %	Вказує на скорочення трудового потенціалу економіки
Частка працевлаштованих українських біженців у Європі	57 %	Підтверджує включення людського капіталу у ринки праці інших держав
Відставання рівня зайнятості від громадян країн перебування	22 в.п.	Свідчить про неповну інтеграцію та бар'єри реалізації трудового потенціалу
Частка зайнятих, які працюють нижче рівня кваліфікації	~ 60 %	Вказує на професійну декваліфікацію та неефективне використання набутих компетенцій

Джерело: складено автором на основі [16, 18].

У поєднанні з висновками ЦЕС про те, що навчання, зайнятість і загальна адаптація до життя за кордоном корелюють зі слабшими намірами повернення, це дає підстави розглядати зовнішню міграцію не стільки як чинник кількісного скорочення трудових ресурсів, скільки як процес зміни простору реалізації людського капіталу. Саме тому у підготовленому Офісом міграційної політики дослідженні щодо удосконалення стратегії на період до 2035 р. [9] акцент зроблено не просто на поверненні громадян, а й на інструментах їхньої реінтеграції — забезпеченні доступу до громадянських, трудових і соціальних прав, тимчасового житла, визнанні освіти та кваліфікацій, поновленні навчання дітей та міжвідомчій координації відповідних заходів. У такому ракурсі предметом державної політики є не стільки фізичне повернення населення, скільки відновлення участі носіїв людського капіталу в українському ринку праці, освітньому просторі та ширшому соціально-економічному середовищі.

Цей процес має і виразний соціальний вимір. Що довшим є перебування громадян за кордоном, то більшої ваги набувають механізми адаптації та реінтеграції як у країнах перебування, так і в Україні. За відсутності доступу до житла, праці, визнання здобутих кваліфікацій, освітньої адаптації дітей і належного психологічного супроводу повернення не гарантує відновлення повноцінної участі особи в українському соціально-економічному середовищі, а, навпаки, може супроводжуватися появою нових соціальних труднощів. У цьому зв'язку питання розроблення загальнодержавних і регіональних програм сприяння поверненню та реінтеграції, а також забезпечення поверненням безперешкодного доступу до громадянських, трудових і соціальних прав та послуг набуває особливого значення.

Трансформація людського капіталу внаслідок міграції постає не лише як питання його кількісного скорочення, а й як зміна умов його формування, використання та соціальної включеності. Відповідно, у центрі міграційної політики опиняється не тільки фізичне повернення громадян, а й збереження та відновлення їхнього зв'язку з українським ринком праці, освітнім середовищем і соці-

альними інститутами, а також формування дієвих механізмів реінтеграції для тих, хто повертається.

Вплив міграційної політики на повоєнне відновлення та економічне зростання. Соціально-економічні наслідки міграційної політики безпосередньо впливають на темпи повоєнного відновлення та довгострокову траєкторію економічного зростання України. Масштабна відбудова потребує не стільки фінансових ресурсів та інфраструктурних рішень, скільки достатньої кількості працівників, належних кваліфікацій, організаційної спроможності ринку праці та внутрішньої соціальної стабільності. Усе це свідчить про те, що державна стратегія у цій сфері має бути зорієнтована як на врахування потреби в залученні іноземної робочої сили до відбудови та інноваційного розвитку економіки, так і на ефективне управління міграційними процесами як інструментом соціально-економічного розвитку держави.

Брак трудових ресурсів уже сьогодні є одним із ключових обмежень повоєнного відновлення України. Як показано вище, дефіцит робочої сили негативно позначається на функціонуванні ринку праці, кадровому забезпеченні базових секторів економіки та загальній діловій активності [4, 5, 11, 12]. У площині відбудови це означає, що реалізація інфраструктурних, виробничих і сервісних проєктів безпосередньо залежить від наявності працівників відповідної кваліфікації. За таких умов міграційна політика набуває значення одного з інструментів кадрового забезпечення повоєнного розвитку, оскільки визначає можливості повернення населення, збереження наявного людського капіталу та, за потреби, залучення додаткового трудового ресурсу.

Економічні обмеження повоєнного відновлення мають не лише трудовий, а й фінансовий характер. За даними RDNA4, загальна кошторисна вартість пріоритетних проєктів і програм відновлення на 2025 р. становила 17,32 млрд дол. США, тоді як дефіцит їх фінансування — 9,96 млрд дол. США, або 57,5 % річної потреби [20]. У поєднанні з прогнозованим дефіцитом робочої сили у 3,1–4,5 млн осіб це формує подвійне обмеження відбудови: навіть за наявності капіталу реалізація відновлювальних програм залежить від кадрового забезпечення, а за наявності трудового потенціалу — від інвестиційної спроможності держави та бізнесу (табл. 2). У цьому сенсі міграційна політика є складовою економічної політики відновлення, оскільки визначає, якою мірою країна зможе повернути власних працівників, втримати наявний людський капітал і, за потреби, залучити зовнішній трудовий ресурс.

ТАБЛИЦЯ 2 — ПОДВІЙНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Складова обмеження	Показник	Значення	Економічний зміст
Фінансове	Потреби відновлення та відбудови на 2025 р.	17,32 млрд дол. США	Обсяг ресурсів, необхідних для реалізації пріоритетних програм відновлення
Фінансове	Дефіцит фінансування на 2025 р.	9,96 млрд дол. США	Непокрита частина потреб відбудови
Фінансове	Частка непокритого фінансування	57,5 %	Вказує на високу залежність темпів відбудови від доступності інвестиційних ресурсів

Складова обмеження	Показник	Значення	Економічний зміст
Трудове	Прогнозований дефіцит робочої сили на 2032 р.	3,1–4,5 млн осіб	Обмежує кадрове забезпечення відбудови та функціонування базових секторів економіки
Трудове	Відносний масштаб дефіциту робочої сили	23,81 % від розрахункової потреби; 31,25 % від очікуваної чисельності робочої сили	Показує, що кадрове обмеження має не ситуативний, а структурний характер

Джерело: складено автором на основі [12, 20].

Додаткового значення в цьому контексті набуває і нова Стратегія зайнятості населення до 2030 р. [13], у якій державна політика зайнятості прямо пов'язується з економічним відновленням, довгостроковою стійкістю ринку праці, розширенням економічної активності населення та кращим узгодженням між попитом роботодавців і пропозицією праці. Така постановка питання свідчить про те, що проблематика трудових ресурсів уже інтегрована в офіційний порядок денний економічної політики держави, а регулювання міграційних процесів дедалі виразніше перетинається з цілями політики зайнятості, відновлення продуктивної праці та кадрового забезпечення економіки. Разом із тим відбудова України не зводиться виключно до фізичної реконструкції пошкоджених об'єктів. У матеріалах Світового банку, присвячених відновленню, стійкій реконструкції та реформам в Україні, акцентовано увагу на інституційній спроможності держави, відновленні послуг, підтриманні економічної активності та зв'язку раннього відновлення із соціальною згуртованістю. У ширшому аналітичному вимірі це узгоджується і з підходом Світового банку та WHO, за яким людський капітал становить одну з передумов довгострокового економічного зростання та соціальної стійкості, а якість інституцій, підзвітність і довіра до них мають безпосереднє значення для післявоєнного відновлення [14, 15, 20]. За такого підходу наслідки міграційної політики для повоєнного розвитку доцільно оцінювати не стільки через кількісні параметри наявної робочої сили, скільки через здатність держави забезпечити реінтеграцію населення, підтримати участь людей у продуктивній зайнятості та сформувати соціально-економічні умови для стійкого зростання.

Міграційна політика безпосередньо позначається на темпах відбудови, інвестиційній спроможності економіки та довшій траєкторії її зростання, оскільки саме через кадрове забезпечення, людський капітал, соціальну згуртованість та інституційну спроможність визначається практична можливість реалізації відновлювальних програм. Відповідно, міграційна політика постає не як периферійний адміністративний напрям, а як один із елементів формування кадрових, соціальних та інституційних передумов повоєнного розвитку України.

Дискусія. Попри значну кількість сучасних досліджень, у науковому дискурсі відсутня єдність щодо того, в якій аналітичній рамці слід оцінювати соціально-

економічні наслідки міграційної політики в Україні. Дискусійність проблеми зумовлена не лише багатофакторністю самої міграції, а й конкуренцією між різними дослідницькими підходами — демографічним, трудоресурсним, соціально-інтеграційним і макроекономічним. Саме тому наукова дискусія має зосереджуватися не на простому констатуванні вже встановлених наслідків, а на зіставленні пояснювальних моделей, виявленні їхніх меж і суперечностей, а також на окресленні тих питань, які й далі залишаються відкритими для дослідження.

Одним із ключових дискусійних питань є те, чи слід оцінювати наслідки міграції передусім як кількісні втрати населення і робочої сили, чи як складніший процес трансформації простору формування, використання та відтворення людського капіталу. У працях О. А. Малиновської міграційна політика розглядається у взаємозв'язку з безпекою, правами людини, ринком праці та соціально-економічними наслідками мобільності населення [7, 8]. Подібний підхід підтримується і в новітніх аналітичних матеріалах, де акцент зроблено не лише на масштабах вибуття населення, а й на питаннях збереження людського потенціалу, повернення громадян, їхньої реінтеграції та кадрового забезпечення економіки [9, 12]. Отже, у науці співіснують щонайменше два підходи: перший зосереджується на демографічно-трудовах втратах, другий — на зміні траєкторій реалізації людського капіталу.

Окремий блок дискусій пов'язаний зі співвідношенням політики повернення та політики інтеграції українців у країнах перебування. Сучасні міжнародні дослідження дедалі частіше виходять із того, що ці напрями не є взаємовиключними, оскільки зайнятість, навчання, адаптація дітей, визнання кваліфікацій і сталі соціальні зв'язки за кордоном безпосередньо впливають на наміри щодо повернення [18, 22, 23]. За такого підходу міграційна політика не може зводитися виключно до стимулювання фізичного повернення громадян, а має враховувати потребу в їхній подальшій соціально-економічній реінтеграції [9].

Не менш дискусійним є питання економічної оцінки міграції. З одного боку, зовнішня міграція формує компенсаційний канал підтримання доходів домогосподарств через приватні грошові перекази [10]. З іншого боку, аналітичні матеріали НБУ, Офісу міграційної політики та державних інституцій свідчать, що дефіцит працівників підвищує витрати бізнесу, посилює інфляційний тиск, обмежує ділову активність і стримує темпи відновлення економіки [1, 2, 4, 5, 11, 12]. Саме тому грошові перекази можуть розглядатися переважно як частковий компенсатор втрат доходів населення, але не як механізм відновлення внутрішньої зайнятості, податкової бази та виробничого потенціалу.

Ще одним дискусійним питанням є місце міграційної політики у системі повоєнного відновлення. Частина підходів розглядає її переважно як окремий напрям демографічної або соціальної політики. Водночас інші дослідження все чіткіше пов'язують регулювання міграційних процесів із кадровим забезпеченням економіки, макроекономічною стійкістю, інвестиційною спроможністю та реалізацією програм відбудови [5, 12, 13, 20]. У матеріалах Світового банку та WHO також наголошується, що людський капітал, якість інституцій, соціальна згуртованість і доступність базових послуг є важливими передумовами стійкого відновлення [14, 15, 20]. Це дає підстави розглядати міграційну політику не як периферійний адміністративний інструмент, а як складову ширшої економічної політики відновлення.

Отже, дискусія про соціально-економічні наслідки міграційної політики в Україні зосереджується навколо кількох ключових питань: співвідношення кількісних втрат населення і якісної трансформації людського капіталу; взаємозв'язку політики повернення та інтеграції за кордоном; меж компенсаторного ефекту грошових переказів; місця міграційної політики у системі повоєнного відновлення. У сукупності це підтверджує, що міграційну політику слід розглядати як багатовимірний соціально-економічний інструмент, ефективність якого визначається не стільки регулюванням міграційних потоків, скільки здатністю держави забезпечити збереження людського капіталу, збалансування ринку праці та формування передумов довгострокового розвитку України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виявлені соціально-економічні наслідки міграційної політики свідчать про потребу її вдосконалення не у вузько адміністративному, а в комплексному соціально-економічному форматі. У центрі такої політики мають перебувати не лише питання переміщення населення через державний кордон, а й завдання збереження трудового потенціалу, зменшення кадрового дефіциту, підтримання ділової активності, відновлення людського капіталу та формування передумов для довгострокового економічного зростання. З огляду на це доцільно виокремити кілька взаємопов'язаних напрямів удосконалення державної політики у сфері міграції.

Першим напрямом має стати зменшення чинників довготривалого вибуття населення з України. Йдеться не про механічне стримування виїзду, а про формування таких внутрішніх умов, за яких рішення залишатися в Україні буде соціально й економічно обґрунтованим. Для цього доцільно посилити доступність праці, житла, освіти, медичних і соціальних послуг, а також створювати умови для професійної стабільності сімей із дітьми, молоді та осіб працездатного віку. У практичному вимірі це передбачає орієнтацію державної політики на зменшення ризиків тривалого закріплення громадян за межами країни та на збереження внутрішньої трудової бази.

Другим напрямом має бути формування повноцінної системи повернення та реінтеграції громадян. Повернення не слід зводити виключно до факту фізичного в'їзду в Україну, оскільки без належного включення людини в економічне й соціальне середовище воно не створює відновлювального ефекту. Саме тому варто запроваджувати механізми, які забезпечуватимуть швидке включення поверненців у ринок праці, підприємницьку діяльність, освітній процес і систему соціальних зв'язків. До таких механізмів можуть належати спрощене визнання кваліфікацій і досвіду, здобутих за кордоном, програми підтримки самозайнятості й малого бізнесу, консультативний супровід, допомога з пошуком роботи, житла та відновленням доступу до соціальних послуг. За такого підходу повернення набуває значення не просто гуманітарного, а й економічного інструменту відновлення людського капіталу.

Третім напрямом має стати цільова політика збереження та відновлення людського капіталу. Її доцільно орієнтувати насамперед на ті групи, від яких найбільше залежить майбутня якість робочої сили та спроможність країни до відбудови — молодь, жінок з дітьми, висококваліфікованих фахівців, підприємців і працівників професій, критично важливих для функціонування економіки. У цьому контексті варто розвивати програми професійного навчання, перекваліфікації, підтримки освітніх траєкторій, стимулювання продуктивної зайнятос-

ті та збереження зв'язку громадян, які перебувають за кордоном, з українським ринком праці та освітнім середовищем. Такий підхід дає змогу зосередити увагу не стільки на кількісних параметрах робочої сили, скільки на її якісних характеристиках, що мають визначальне значення для інноваційного розвитку та економічної стійкості.

Четвертим напрямом має бути використання регульованої трудової імміграції як додаткового засобу пом'якшення кадрового дефіциту. В умовах, коли внутрішніх ресурсів може бути недостатньо для забезпечення потреб відбудови, промисловості, транспорту, енергетики, будівництва та сфери послуг, доцільно передбачити можливість залучення іноземних працівників у ті сегменти ринку праці, де нестача кадрів має найбільш гострий і стійкий характер. Такий підхід не повинен підміняти політику повернення громадян, але може доповнювати її в частині компенсації дефіциту працівників, підтримання безперервності виробничих процесів і розширення кадрової бази економічного відновлення. Водночас трудова імміграція має бути орієнтована не на хаотичне поповнення ринку праці, а на потреби конкретних секторів, професій і регіонів.

Перспективні напрями подальших наукових розвідок включають:

- поглиблене вивчення впливу міграційної політики на довгострокову трудоворесурсну спроможність економіки України, зокрема на кількісні та якісні параметри робочої сили, професійну структуру зайнятості та можливості компенсації кадрового дефіциту;
- моделювання сценаріїв повернення, не повернення та часткової реінтеграції українських мігрантів і біженців з урахуванням вікових, освітніх, професійних, регіональних та сімейних характеристик, а також тривалості їх перебування за кордоном;
- дослідження впливу зовнішньої міграції на людський капітал України, включно з оцінкою масштабів професійної декваліфікації, зміни освітніх і трудових траєкторій, втрати кваліфікованих кадрів та перспектив відновлення їх участі в українському ринку праці;
- вивчення економічної ефективності різних моделей державної політики повернення та реінтеграції громадян, зокрема в частині стимулювання зайнятості, самозайнятості, підприємницької активності, визнання кваліфікацій і відновлення доступу до соціальних послуг;
- аналіз впливу міграційної політики на витрати бізнесу, продуктивність праці, інвестиційну активність, податкову базу та макроекономічну стійкість держави в умовах воєнного і повоєнного періодів;
- дослідження інституційних і правових механізмів узгодження міграційної політики з політикою зайнятості, соціального захисту, розвитку людського капіталу та повоєнного відновлення, з урахуванням необхідності міжвідомчої координації;
- оцінку потенціалу та меж використання регульованої трудової імміграції як додаткового засобу пом'якшення кадрового дефіциту, зокрема за секторами економіки, професіями та регіонами;
- порівняльне дослідження міжнародного досвіду формування міграційної політики в державах, що стикаються з демографічними втратами, дефіцитом робочої сили та потребою масштабного економічного відновлення, з метою визначення моделей, придатних для адаптації в Україні.

Загалом подальші дослідження мають бути спрямовані на формування науково обґрунтованих підходів до вдосконалення державної міграційної політики як комплексного інструменту збереження людського капіталу, збалансування ринку праці, підтримання ділової активності та створення кадрових і соціально-економічних передумов довгострокового повоєнного розвитку України.

Дослідження виконане в рамках науково-дослідної теми «Нейроархітектоніка цифровізації та ентропійного розвитку соціально-економічних систем», номер державної реєстрації 0126U001539.

Література

1. Аналіз стану та проблем ринку праці: наявна та прогнозована кількість людей за категоріями (регіони, професії, статус зайнятості тощо). URL: <https://ompuua.org/category/download/> (дата звернення: 09.04.2026)
2. Бізнес підвищив оцінки результатів своєї діяльності — підсумки опитування підприємств у лютому. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-pidvischiv-otsinki-rezultativ-svoyeyi-diyalnosti--pidsumki-opituvannya-pidpriyemstv-u-lyutomu> (дата звернення: 09.04.2026)
3. Інфляційний звіт (квітень 2024 року). Національний банк України, 2024. 54 с.
4. Інфляційний звіт (січень 2025 року). Національний банк України, 2025. 46 с.
5. Інфляційний звіт (жовтень 2025 року). Національний банк України, 2025. 52 с.
6. Колесник М. І., Габрелян А. Ю. Аналіз доходів та витрат домогосподарств України. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*, 2019. № 1(26). С. 59 — 70.
7. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018. 471 с.
8. Малиновська О. А. Міграція та міграційна політика в Україні. *Migration & Law*, 2021. Vol. 1, issue 1. P. 10 — 26.
9. Обґрунтування основних напрямів удосконалення Стратегії державної міграційної політики на період до 2035 року. Київ: Офіс міграційної політики, 2025. 56 с.
10. Обсяги приватних грошових переказів в Україну за основними країнами: поквартальні дані. Національний банк України, 2025. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_q.xlsx (дата звернення: 09.04.2026)
11. Основні тренди ринку праці у 2026 році. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/stat/stattrend> (дата звернення: 09.04.2026)
12. Оцінка перспективних трудових потреб України. Київ: Офіс міграційної політики, 2025. 190 с.
13. Стратегія зайнятості населення України на період до 2030 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.01.2026 р. № 92-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2026-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04.2026)
14. Enabling Ukraine's Response at Scale: 2025 Annual Report. World Bank Group, 2026. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099713103262663347/pdf/IDU-8f5a661b-317c-4cbb-ab7e-0a9c95156336.pdf> (дата звернення: 09.04.2026)
15. Health financing in Ukraine: reform, resilience and recovery. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062725083010231/pdf/P177367-168cec7e-a40b-4a30-9def-39c8f52a3926.pdf> (дата звернення: 09.04.2026)
16. How many Ukrainian refugees are abroad, who will not return, and what are the economic losses? URL: <https://ces.org.ua/en/how-many-ukrainian-refugees-are-abroad-who-will-not-return-and-what-are-the-economic-losses/> (дата звернення: 09.04.2026)

17. Interrelations between Public Policies, Migration and Development. Paris: OECD, 2017. 282 p.
18. Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains. Geneva: UNHCR, 2026. 16 p.
19. The Contribution of Migration to Regional Development. Paris: OECD, 2022. 137 p.
20. Ukraine: Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4). February 2022 — December 2024. Washington, DC, 2025. 195 p.
21. Ukraine Refugee Situation Population Movements. Factsheet #2 (February 2025). UNHCR. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/unhcr-ukraine-refugee-situation-population-movements-factsheet-2-february-2025> (дата звернення: 09.04.2026)
22. Ukrainian refugees. Fifth wave of research. Kyiv: Centre for Economic Strategy, 2026. 97 p.
23. Working towards dual intent integration of Ukrainian refugees. Paris: OECD, 2023. 10 p.
24. World Migration Report 2024. Geneva: International Organization for Migration, 2024. 384 p.

References

1. Office of Migration Policy. (2026). Analysis of the state and problems of the labor market: Current and projected number of people by categories (regions, occupations, employment status, etc.). Retrieved from <https://ompua.org/category/download/>
2. National Bank of Ukraine. (2026). Business improved its assessments of performance results — Summary of the enterprise survey in February. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-pidvischiv-otsinki-rezultativ-svoyeyi-diyalnosti--pidsumki-opituvannya-pidpriyemstv-u-lyutomu>
3. National Bank of Ukraine. (2024). Inflation report (April 2024).
4. National Bank of Ukraine. (2025). Inflation report (January 2025).
5. National Bank of Ukraine. (2025). Inflation report (October 2025).
6. Kolesnyk, M. I., & Habrelian, A. Yu. (2019). Analysis of household incomes and expenditures in Ukraine. *Bulletin of the East European University of Economics and Management*, 1(26), 59–70.
7. Malynovska, O. A. (2018). Migration policy: Global context and Ukrainian realities. National Institute for Strategic Studies.
8. Malynovska, O. A. (2021). Migration and migration policy in Ukraine. *Migration & Law*, 1(1), 10–26.
9. Office of Migration Policy. (2025). Substantiation of the main directions for improving the State Migration Policy Strategy for the period until 2035.
10. National Bank of Ukraine. (2025). Volumes of private remittances to Ukraine by major countries: Quarterly data. Retrieved from https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_q.xlsx
11. State Employment Service of Ukraine. (2026). Main labor market trends in 2026. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/stat/stattrend>
12. Office of Migration Policy. (2025). Assessment of Ukraine's prospective labor resource needs.
13. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2026). Employment strategy of the population of Ukraine for the period until 2030 (Order No. 92-r). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2026-%D1%80#Text>
14. World Bank Group. (2026). Enabling Ukraine's response at scale: 2025 annual report. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099713103262663347/pdf/IDU-8f5a661b-317c-4cbb-ab7e-0a9c95156336.pdf>

15. World Health Organization Regional Office for Europe. (2024). Health financing in Ukraine: Reform, resilience and recovery. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062725083010231/pdf/P177367-168cec7e-a40b-4a30-9def-39c8f52a3926.pdf>
16. Centre for Economic Strategy. (2024). How many Ukrainian refugees are abroad, who will not return, and what are the economic losses? Retrieved from <https://ces.org.ua/en/how-many-ukrainian-refugees-are-abroad-who-will-not-return-and-what-are-the-economic-losses/>
17. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2017). Interrelations between public policies, migration and development.
18. United Nations High Commissioner for Refugees. (2026). Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains.
19. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). The contribution of migration to regional development.
20. Ukraine. (2025). Fourth rapid damage and needs assessment (RDNA4).
21. United Nations High Commissioner for Refugees. (2025). Ukraine refugee situation population movements: Factsheet No. 2. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/ukraine/unhcr-ukraine-refugee-situation-population-movements-factsheet-2-february-2025>
22. Centre for Economic Strategy. (2026). Ukrainian refugees: Fifth wave of research.
23. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). Working towards dual intent integration of Ukrainian refugees.
24. International Organization for Migration. (2024). World migration report 2024.

Стаття надійшла 12.01.2026; прийнята до друку 25.03.2026.